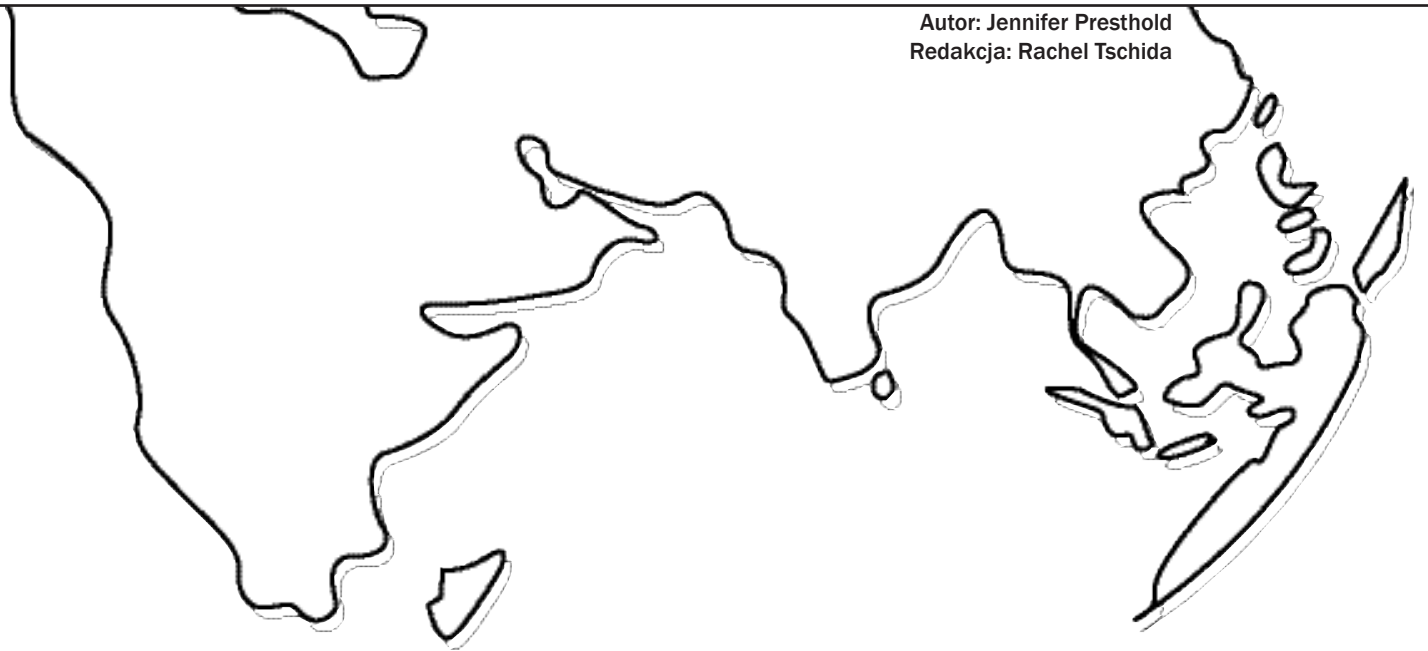

Znajome narzędzia, nowe problemy

Adaptacja tradycyjnego monitoringu stanu przestrzegania praw człowieka do nowych zadań

Autor: Jennifer Presthold
Redakcja: Rachel Tschida

Tłumaczenie

Jadwiga Mączyńska (JUHRC)

Wydano nakładem:

The Center for Victims of Torture
New Tactics in Human Rights Project
717 East River Road
Minneapolis, MN 55410 USA
www.cvt.org, www.newtactics.org

Redakcja serii Zeszytów Taktycznych

Liam Mahony

Praca edytorska

Erin Flannery

Układ graficzny

Tricia Cornell

Duński Instytut Praw Człowieka oraz *Center for Victims of Torture* pragną wyrazić podziękowanie dla następujących instytucji, które wsparły organizację regionalnego warsztatu szkoleniowego *New Tactics in Human Rights West Group*, dzięki któremu powstał ten i inne Zeszyty Taktyczne:

- *Paul & Phyllis Fireman Charitable Foundation*,
- Departament Stanu USA,
- *The United States Institute of Peace*,
- Europejski Program Studiów Master w Dziedzinie Praw Człowieka i Demokracji
- darczyńców, którzy życzyli sobie pozostać anonimowi.

Jesteśmy także głęboko wdzięczni za pracę licznych stażystów i wolontariuszy, którzy poświęcili swój czas i wiedzę na rzecz rozwoju tego projektu i praw człowieka.

Projektowi *Nowe Taktyki* poświęcono także ponad 2 000 godzin pracy indywidualnych wolontariuszy oraz wsparcie rzeczowe. Instytucjonalnymi sponsorami tego opracowania są m.in. Macalester College, University of Minnesota, Higher Education Consortium for Urban Affairs, *Minnesota Justice Foundation* i dział *public relations* firmy *Padilla Speer Beardsley*.

Zastrzeżenie

Poglądy wyrażone w niniejszym raporcie nie muszą odzwierciedlać stanowiska projektu *Nowe Taktyki w Prawach Człowieka*, ani jego fundatorów. Celem projektu nie jest zalecanie określonych taktyk, czy linii postępowania.

© 2004 Center for Victims of Torture

Publikacja podlega swobodnej reprodukcji w formie drukowanej i elektronicznej, pod warunkiem każdorazowego zamieszczania niniejszej noty o prawach autorskich.

- 4 Biografia autorki
- 5 Przedmowa wydawcy
- 6 Wprowadzenie
- 6 Po co monitorować prawa człowieka?
- 7 *Case Study #1: Przemoc domowa w Bułgarii*
- 8 Jak monitorować prawa człowieka?
- 10 *Case study #2: Projekt Dokumentacji Problemu Przemocy Wobec Imigrantek*
- 11 Adaptacja taktyki
- 13 *Case study #3: Monitoring praw człowieka w procesie rozliczeń z reżimem*
- 15 Podsumowanie

Jennifer Prestholdt

Jennifer Prestholdt jest doświadczonym prawnikiem zajmującym się prawami człowieka. Obecnie pełni funkcję wiceprezesa *Minnesota Advocates for Human Rights*. Ukończyła nauki polityczne na Uniwersytecie Yale oraz prawo i dyplomację na Tufts University's Fletcher School, gdzie zajmowała się międzynarodowym prawem praw człowieka oraz międzynarodowym prawem uchodźczym. Po ukończeniu z wyróżnieniem University of Minnesota Law School w 1996 r. pracowała przez pięć lat jako kierownik programu dotyczącego uchodźstwa i imigracji w *Minnesota Advocates for Human Rights*. Współpracowała także z biurem Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców w Genewie, projektem *Reebok Human Rights Program* i Przedstawicielem USA w Podkomisji ds. Zapobiegania Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości ONZ. Jako wiceprezes *Minnesota Advocates* zajmuje się pozyskiwaniem środków oraz kieruje organizacją działań. Nadzoruje także rozwój i przebieg specjalnych projektów poświęconych nowopojawiającym się problemom praw człowieka, takich jak *International Human Rights Monitoring Project*. Współpracuje z University of St. Thomas School of Law, gdzie wykłada międzynarodowe prawo praw człowieka.

Minnesota Advocates for Human Rights

Organizacja *Minnesota Advocates for Human Rights* została założona w 1983 r. przez grupę prawników z Minnesoty, aby działała na rzecz ochrony praw człowieka w Stanach Zjednoczonych i na całym świecie promując wartości sprawiedliwości społecznej. Szczególna postawa *Minnesota Advocates* wobec pracy na rzecz praw człowieka zakłada udział prawników, nauczycieli, lekarzy i innych ekspertów aby zapewnić szeroką skalę skutecznych działań na rzecz organizacji partnerskich oraz osób korzystających z jej pomocy. Podejście to nie tylko wzmacnia skuteczność niewielkiego zespołu dysponującego ograniczonymi środkami, ale także przyczynia się do budowy koalicji wspierających dla praw człowieka w Stanach Zjednoczonych.

Celem *Minnesota Advocates* jest wdrażanie międzynarodowych standardów przestrzegania praw człowieka, promowanie społeczeństwa obywatelskiego oraz wzmacnianie praworządności. *Minnesota Advocates* zwróciła międzynarodową uwagę licznymi innowacyjnymi programami promującymi prawa człowieka i zapobiegającymi ich naruszeniom. Jest organizacją *nonprofit*, opierająca się na pracy wolontariuszy, badającą i ujawniającą naruszenia praw człowieka, reprezentującą uchodźców, którzy padli ofiarą naruszeń praw człowieka, szkoli i wspiera grupy działające na rzecz praw człowieka, prowadzi publiczną działalność edukacyjną i rzeczniczą, włączając w dialog na temat praw człowieka decydentów politycznych oraz młodzież. *Minnesota Advocates* ma specjalny status konsultanta przy Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Dane kontaktowe

Minnesota Advocates for Human Rights
650 Third Avenue South, Suite 550
Minneapolis, MN 55402-1940 USA
Tel. +1 612 341 3302
Fax +1 612 3412971
hrights@mnadvocates.org
www.mnadvocates.org

Wrzesień 2004

Drogi Przyjacielu,

Przedstawiam Serię Zeszytów Taktycznych projektu *Nowe Taktyki w Prawach Człowieka*. W każdym z Zeszytów praktyk działający w zakresie praw człowieka przedstawia innowacyjną taktykę, która przyczyniła się do postępu w tej dziedzinie. Autorzy wywodzą się z szerokiego i różnorodnego ruchu na rzecz praw człowieka – są wśród nich dydaktycy, bibliotekarze, pracownicy opieki zdrowotnej, stróże prawa, obrońcy praw kobiet. Rozwinęli oni taktyki, które znacząco przyczyniły się do ochrony praw człowieka w ich własnych krajach. Ponadto wdrożyli taktyki, które odpowiednio zaadaptowane nadają się do zastosowania w innych krajach i innych sytuacjach w celu stawiania czoła różnym wyzwaniom.

Każdy Zeszyt zawiera szczegółowe informacje o tym, jak autorzy wraz ze swą organizacją osiągnęli określone rezultaty praktyczne. Chcemy zainspirować działaczy na rzecz ochrony praw człowieka do myślenia taktycznego, to jest zastanowienia się nad wyborem taktyki działania będącej elementem szerszej strategii. Chcemy ponadto wzbogacić asortyment taktyk dostępnych w procesie efektywnego propagowania kultury praw człowieka.

Organizacja *Minnesota Advocates for Human Rights* wykorzystuje tradycyjne metody monitoringu praw człowieka do dokumentowania naruszeń praw człowieka, jednak w tym Zeszycie Taktycznym przedstawione zostały sposoby zadaptowania tej metodologii do analizy nowopojawiających się problemów z zakresu praw człowieka. *Minnesota Advocates* stworzyła i rozwinęła praktyczne i trwałe strategie adaptacji metod monitoringu stanu przestrzegania praw człowieka do problemów przemocy domowej (w Europie Wschodniej oraz Stanach Zjednoczonych), śmiertelności dzieci (w Meksyku, Ugandzie i Stanach Zjednoczonych) i procesu rozliczeń z reżimem (w Peru).

Całość Serii Zeszytów Taktycznych dostępna jest w internecie na stronie www.newtactics.org. Kolejne Zeszyty będą dodawane sukcesywnie. Na naszej stronie internetowej znaleźć można również inne zasoby, w tym przejrzystą bazę danych o taktykach, forum dyskusyjne dla praktyków z zakresu praw człowieka, jak i informacje o organizowanych przez nas warsztatach i sympozjach.

Projekt *Nowe Taktyki w Prawach Człowieka* jest międzynarodową inicjatywą, w której uczestniczą organizacje i działacze z całego świata. Projekt koordynowany jest przez organizację *Center for Victims of Torture* i wyrósł na gruncie naszego doświadczenia w tworzeniu nowych taktyk, jak i prowadzeniu centrum terapii, które działa na rzecz ochrony praw człowieka z wyjątkowej perspektywy, mianowicie uzdrawiania i promowania aktywności obywatelskiej.

Mamy nadzieję, że niniejsze Zeszyty będą służyły Ci informacją i inspiracją.

Z poważaniem,

Kate Kelsch

Koordynator projektu *Nowe Taktyki*

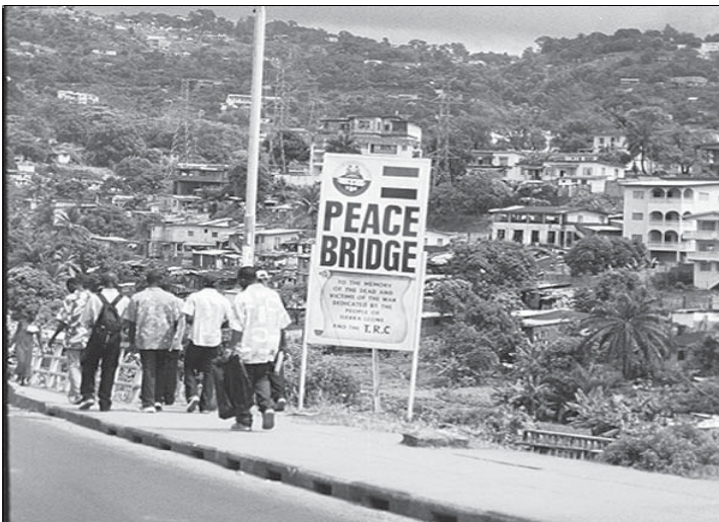
Wprowadzenie

Organizacja *Minnesota Advocates*, działając przy pomocy setek wolontariuszy, przeprowadziła monitoringi oraz opracowała przeszło 50 raportów dokumentujących stan przestrzegania praw człowieka w ponad 25 krajach. *Minnesota Advocates* w swojej pracy nad dokumentowaniem naruszeń używa tradycyjnych metod monitoringu, ale ma także doświadczenie w adaptowaniu tej metodologii do rozwiązywania pojawiających się nowych, nieznanych wcześniej, problemów. Ustalenia dotyczące przemocy wobec kobiet, do jakiej dochodzi w Meksyku, Nepalu, Europie Wschodniej i na terytorium Wspólnoty Państw Niepodległych opublikowane zostały w formie raportów zawierających analizę stanu prawnego na każdym z badanych obszarów (z odniesieniem do praw kobiet i lokalnych systemów prawnych) oraz rekomendacje dotyczące spełniania w teorii i praktyce standardów praw człowieka wynikających ze zobowiązań międzynarodowych. Ostatnio dokonaliśmy adaptacji metod stosowanych w pracy za granicą, aby zbadać i udokumentować trudności, jakich w naszych własnych lokalnych społecznościach doświadczają uchodźczynie oraz imigrantki, chcące uzyskać wsparcie i ochronę przed przemocą domową.

Minnesota Advocates wykorzystwała także tradycyjne metody monitoringu praw człowieka, aby udokumentować problem wysokiej śmiertelności dzieci jako naruszenie praw człowieka w trzech krajach, z których każdy reprezentował inny poziom rozwoju (tj. w Stanach Zjednoczonych, Meksyku i Ugandzie). Opublikowany następnie raport *Global Child Survival: A Human Rights Priority (Walka przeciw śmiertelności dzieci w wymiarze globalnym: Priorytet w sferze praw człowieka)* zawierał trzy opracowania pojedynczych przypadków ilustrujące fakt, że prawa określonych grup dzieci, np. należących do mniejszości narodowych, są w systematyczny sposób naruszane. Aby móc skutecznie zwalczać wysoką śmiertelność wśród dzieci, należy w pierwszej kolejności rozwiązać leżące u podstaw tego stanu rzeczy problemy ekonomiczne i społeczne.

Ostatnio zaadaptowaliśmy stosowane przez nas metody badawcze do monitoringu mechanizmów i procesów rozliczenia z byłymi reżimami (*transitional justice*).

Most Pokoju w Sierra Leone otwarty przez Komisję Prawdy i Pojednania.

Kraje takie jak Peru i Sierra Leone znajdują się w trakcie procesu przejścia od przemocy i represji do pokoju, sprawiedliwości i pojednania. Rosnący ruch na rzecz pociągnięcia do odpowiedzialności funkcjonariuszy byłych reżimów wyznacza nową erę w dziedzinie praw człowieka. Coraz częściej ta zmiana łączy się ze stawianiem czoła dawnym naruszeniom i dokonaniem instytucjonalnych reform dla ochrony praw człowieka. Monitoring praw człowieka jest jednym ze sposobów zagwarantowania, że procesy rozliczenia z przeszłością posuwają się naprzód. Mamy poczucie, że używając taktyki monitoringu i raportowania, przyczyniliśmy się do dokonania znaczących i trwałych zmian w dziedzinie praw człowieka. Ten Zeszyt omawia sposób, w jaki *Minnesota Advocates* identyfikuje i rozwija praktyczne i trwałe strategie adaptacji metod monitoringu praw człowieka do pojawiających się nowych problemów w tej dziedzinie. Opisując tę taktykę mamy nadzieję zapoczątkować twórcze zastosowanie powszechnie znanych metod monitoringu w działaniach na rzecz praw człowieka w różnych kontekstach.

Po co monitorować prawa człowieka?

Monitoring stanu przestrzegania praw człowieka jest jedną z najskuteczniejszych metod, jakich może użyć organizacja pozarządowa taka jak *Minnesota Advocates*, dla wywarcia presji na rząd, który narusza prawa człowieka, aby dokonał pewnych posunięć (np. wydał określone przepisy prawne) lub zaprzestał określonych działań (np. znęcania się w aresztach policyjnych). W najbardziej bezpośredni sposób monitoring może być wykorzystany dla uwolnienia bezprawnie zatrzymanej osoby lub do wszczęcia postępowania sądowego. W bardziej ogólnym wymiarze monitoring używany w celu zachęcenia władz do przyjęcia i wdrożenia międzynarodowych standardów poszanowania praw człowieka.

Informacja uzyskana dzięki przeprowadzeniu monitoringu może być efektywnie wykorzystana w różnoraki sposób - do wzmocnienia świadomości społecznej poprzez kampanie edukacyjne, jak również do wywarcia bezpośredniej presji na rząd poprzez akcję medialną i indywidualne działania. Organizacje pozarządowe często przedkładają wyniki monitoringu pod rozwagę decydentom politycznym, naukowcom i liczącym się przedsiębiorcom – zarówno w kraju, jak i na arenie międzynarodowej. Rezultaty monitoringu są rutynowo przedstawiane Organizacji Narodów Zjednoczonych, regionalnym organizacjom działającym na rzecz praw człowieka oraz organom quasi-rządowym, takim jak komisje prawdy i pojednania oraz trybunały karne. Monitoring praw człowieka może być także cennym „systemem wczesnego ostrzeżenia” w obliczu narastającego konfliktu¹.

¹ Zob. J. Diller *Handbook on Human Rights in Situations of Conflict (Podręcznik praw człowieka w sytuacjach konfliktu)* (Minnesota Advocates for Human Rights, 1997).

Case Study #1: Przemoc domowa w Bułgarii

Przemoc wobec kobiet, do jakiej dochodzi w rodzinie, dopiero niedawno została uznana za priorytet wymagający działań na szczeblu międzynarodowym. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku kilka czynników (w tym: opracowania akademickie dotyczące problematyki płci w dziedzinie praw człowieka; podjęcie przez organizacje pozarządowe działań związanych z przyjętą w 1993 r. Deklaracją Wiedeńską oraz międzynarodowy sprzeciw wobec systematycznych przypadków gwałtów i przemocy seksualnej w byłej Jugosławii) złożyło się na powstanie rosnącego ruchu na rzecz uznania praw kobiet.

Od 1993 r. *Minnesota Advocates* adaptuje tradycyjne metody badawcze stosowane w dziedzinie praw człowieka, aby dokumentować naruszenia praw kobiet takie jak: przemoc domowa, gwałty, dyskryminacja w zatrudnieniu, molestowanie seksualne w miejscu pracy, handel kobietami i dziewczętami. O ile obecnie rekonstrukcja faktów i doniesienia o naruszeniach praw człowieka związanych z płcią są powszechne, w tym okresie przypadki monitorowania naruszeń dokonanych przez indywidualnych sprawców przy braku lub niemożności przeciwdziałania im ze strony władz były bardzo rzadkie.

W 1995 r. na zaproszenie grup kobiecych z Bułgarii, *Minnesota Advocates* wysłała delegację, której zadaniem było zbadanie i udokumentowanie przypadków przemocy domowej. Po zakończeniu misji, *Minnesota Advocates* dokonała analizy dostępnych w prawie bułgarskim środków prawnych skierowanych przeciw przemocy domowej, oceniając je z punktu widzenia międzynarodowych standardów praw człowieka. Raport *Przemoc domowa w Bułgarii (Domestic Violence in Bulgaria)* (1996) ujawnił istnienie systemu, w którym policja regularnie nie reagowała na doniesienia o przypadkach przemocy domowej składane przez osoby, które padły jej ofiarą, prokuratorzy uznawali przemoc domową za „sprawę rodzinną” a sądy nie pociągały do odpowiedzialności sprawców brutalnych przestępstw. Co więcej, nie istniały ośrodki pomocy zapewniające schronienie dla kobiet, a dostępne formy wsparcia ofiar przemocy domowej były bardzo ograniczone.

Po opublikowaniu raportu *Minnesota Advocates* we współpracy z grupami kobiecymi i organizacjami praw człowieka w Bułgarii przeprowadziła szkolenie dla prawników i adwokatów na temat skuteczniejszej ochrony kobiet przed przemocą domową. W 1996 r. *Minnesota Advocates* podjęła współpracę z dwoma organizacjami pozarządowymi na rzecz stworzenia projektu, w którym opracowana przez nas metoda monitorowania praw człowieka zastosowana byłaby do dodatkowych badań na terenie Bułgarii. Celem dwuletniego projektu było:

- (1) udokumentowanie sytuacji kobiet poddawanych przemocy domowej, zamieszkałych w miejscowościach Warna i Płowdiv w Bułgarii;
- (2) udokumentowanie dyskryminacji z powodu płci i molestowania seksualnego w miejscu pracy w Bułgarii;
- (3) zbadanie obrazu kobiet prezentowanego w mediach, oraz
- (4) edukacja w zakresie praw kobiet w dwóch szkołach wyższych.

Wszystkie fazy projektu realizowane były przez *Minnesota Advocates* wspólnie z organizacjami partnerskimi.

Wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu zostały wykorzystane przez bułgarskie organizacje pozarządowe występujące na rzecz rozwiązań prawnych chroniących kobiety przed przemocą domową. *Minnesota Advocates* we współpracy z Bułgarską Fundacją Badań nad Problematyką Gender opracowała tekst nowych przepisów wprowadzających odpowiednie środki ochrony prawnej, które zostały złożone w parlamencie Bułgarii w kwietniu 2003 r. Jako jedne z pierwszych w regionie, nowe regulacje pozwalały kobietom na uzyskanie nakazów sądowych, które zakazywały osobom dopuszczającym się przemocy zbliżania się do ofiar na określoną odległość. Sformułowane na wzór sądowych nakazów ochrony (*temporary protection order*) występujących w prawie stanu Minnesota, przepisy prawa bułgarskiego zapewniały natychmiastową ochronę ofiar, bez wymogu złożenia przez nie pozwu o rozwód czy skargi karnej przeciwko przestawcom.

Działacze i wolontariusze *Minnesota Advocates* odwiedzili Bułgarię w marcu 2003 r., aby wziąć udział w spotkaniach z parlamentarzystami i dziennikarzami, które dotyczyły zaproponowanych zmian w przepisach. Wywiady prasowe koncentrowały się na sugerowanych regulacjach i sposobie, w jaki podobne rozwiązania zostały wprowadzone w Minnesocie. Kolejny raz działacze i wolontariusze *Minnesota Advocates* przyjechali do Bułgarii w listopadzie 2003 r., aby przeprowadzić dla policji i sędziów szkolenia dotyczące proponowanych zmian w prawie oraz dynamiki zjawiska przemocy domowej.

Ustawa została przyjęta w pierwszym czytaniu przez parlament bułgarski w dniu 30 czerwca 2004 r., drugie czytanie

Zespół i wolontariuszki *Minnesota Advocates Women's Program* z bułgarskimi działaczkami kobiecymi i przedstawicielkami władz ustawodawczych.

przewidziane jest na jesień 2004 r. Stanowi to przełomowe osiągnięcie dla kobiet w Bułgarii i w całym regionie. Jest to także przykład skutecznego użycia monitoringu praw człowieka, jak i udanej i efektywnej współpracy pomiędzy działaczami praw człowieka z różnych krajów. Dla jednej z wolontariuszek *Minnesota Advocates* zaangażowanej w ten projekt, praca związana z problemem przemocy domowej w Bułgarii miała szczególnie osobisty wymiar związany z powrotem do wspomnień z przeszłości. Prawie trzy dekady wcześniej pracowała nad wprowadzeniem przepisów o sądowym nakazie ochrony w stanie Minnesota, jako drugim w kolejności stanie w USA. „Tak spośród wiele rzeczy, które teraz mają miejsce w Bułgarii, wydarzyło się w Minnesocie 25 lat temu” - powiedziała.

Jak monitorować prawa człowieka?

ABC MONITORINGU PRAW CZŁOWIEKA: PODSTAWY MONITORINGU, REKONSTRUKCJI FAKTÓW I DOKUMENTACJI.

Monitoring praw człowieka jest szerokim określeniem, które opisuje aktywne pozyskiwanie, weryfikację i bezpośrednie wykorzystanie informacji dla przeciwdziałania naruszeniom praw człowieka¹. Monitoring obejmuje najczęściej dokonywaną na miejscu rekonstrukcję faktów i obserwacje zmierzające do stwierdzenia czy dochodzi do naruszeń praw człowieka, dokumentację problemu, a także (często) rekomendacje jak rozwiązać sytuację, tak by była ona zgodna z międzynarodowymi standardami praw człowieka. Metody stosowane w monitoringu stanu przestrzegania praw człowieka obejmują: zbieranie informacji o wydarzeniach lub polityce rządu; obserwacje procesów sądowych, wyborów, demonstracji i publicznych rozpraw; odwiedzanie miejsc takich jak więzienia czy ośrodki recepcyjne dla uchodźców; przeprowadzanie wywiadów ze świadkami, ofiarami, działaczami i władzami rządowymi; zbieranie materiału dowodowego i danych; ocenę dowodów i sformułowanie

wniosek co do faktów. Oprócz pracy w terenie, metodologia monitoringu w dziedzinie praw człowieka generalnie obejmuje analizę ustaw, materiałów prasowych i medialnych, dokumentów i korespondencji. Powyższe ustalenia mogą zostać ujęte w postaci pisemnego raportu, wykorzystanego następnie do działań edukacyjnych, działalności rzeczniczej i innych.

Monitoring praw człowieka prowadzony jest przez różne rodzaje organizacji międzynarodowych:

- (1) Organizacja Narodów Zjednoczonych i inne organizacje międzyrządowe, takie jak: Organizacja Państw Amerykańskich, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Międzynarodowa Organizacja Pracy.
- (2) organizacje rządowe takie jak: krajowe instytucje działające na rzecz ochrony praw człowieka (komisje praw człowieka lub rzecznicy praw obywatelskich); oraz
- (3) organizacje pozarządowe.

Każda z organizacji należących do wskazanych powyżej kategorii podejmuje działania monitoringowe na podstawie własnego szczególnego mandatu. Chociaż używają one tych samych metod, zakres monitoringu może znacznie się różnić co do monitorowanych praw, grup docelowych i lokalizacji. Monitoring może być i jest używany w skuteczny sposób zarówno w bardzo wąskim (indywidualny przypadek jednej ofiary), jak i bardzo szerokim (ogólna sytuacja praw człowieka w danym kraju) zakresie.

Rekonstrukcja faktów (*fact-finding*) związanych z daną sprawą jest procesem wyciągania wniosków z działań monitorujących². Rekonstrukcja faktów jest terminem węższym niż monitoring, obejmuje bowiem zbieranie informacji niezbędnych dla ustalenia i stwierdzenia faktów mających znaczenie dla naruszeń praw człowieka. Pozyskując informacje, należy dołożyć wszelkich starań, aby opracowana została całość materiału dowodowego.

CHARAKTERYSTYKA MONITORINGU

Jest przeprowadzany na przestrzeni dłuższego okresu czasu i zakłada zebranie/otrzymanie jak największej ilości danych.

Oznacza dokładną obserwację sytuacji, szczególnie poprzez stałe lub okresowe badanie i dokumentację zmian.;

Standardy lub normy są używane jako punkt odniesienia dla stwierdzenia nieprawidłowości.

W procesie monitoringu używa się określonych narzędzi lub metod; produktem monitoringu jest zwykle raport opisujący sytuację.

Raport zawiera ocenę sytuacji, która stanowi podstawę do dalszego działania.

Za: Guzman, Manual and Bert Verstappent *Czym jest monitoring? (What is Monitoring)* (t.1) Human Rights Monitoring and Documentation Series (HURIDOCS, 2001), s. 3.

Podstawowymi źródłami informacji z zakresu praw człowieka są: źródła bezpośrednie (ofiary, świadkowie, materiał dowodowy); agencje rządowe i krajowe instytucje działające na rzecz praw człowieka; organizacje pozarządowe praw człowieka i inne; instytucje zapewniające pomoc socjalną i pomoc ofiarom tortur; media; naukowcy; organów monitorujących (*treaty monitoring bodies*) i innych organów ONZ; międzynarodowe organizacje międzyrządowe i przedstawiciele rządów państw trzecich. Pozyskiwanie informacji może być prowadzone w terenie (w miejscu domniemanych naruszeń) oraz poza nim.

Jedną z najbardziej popularnych metod pozyskiwania danych jest przeprowadzanie wywiadów (*interviewing*)³. Skuteczny monitoring praw człowieka wymaga zarówno umiejętności

1 Urząd Wysokiego Komisarza Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych *Podręcznik szkoleniowy monitoringu praw człowieka (Training Manual on Human Rights Monitoring)*, Professional Training Series No. 7, New York - Geneva, 2001, s. 9.

2 Ibid.

3 Wywiad (*interwiew*) oznacza technikę prowadzenia rozmowy z respondentem w sposób nakierowany na uzyskanie informacji na dany temat. Wywiad może mieć formę swobodną (pytania i odpowiedzi) lub narracyjną (swobodna wypowiedź respondenta) (przyj. tłum.)

REKONSTRUKCJA FAKTÓW PODCZAS PRACY W TERENIE OBEJMUJENAJCZĘŚCIEJ POŁĄCZENIE:

- Wywiadów
- Oględzin
- Obserwacji (np. procesów sądowych)
- Przeglądu i zbierania dokumentów
- Wykonywania zdjęć i nagrań audiowizualnych
- Ekspertyz sądowych

przygotowania i przeprowadzenia wywiadów, jak i oceny jego wiarygodności. Dodatkowe przygotowanie i staranność konieczne są podczas przeprowadzania wywiadów z osobami o szczególnych uwarunkowaniach, takimi jak ofiary tortur oraz przemocy ze względu na płeć, dzieci i osoby będące rdzennymi mieszkańcami danego obszaru².

Rekonstrukcja faktów obejmuje także gromadzenie i analizę dokumentacji. Źródłami dokumentacji mogą być przede wszystkim: ustawy, rozporządzenia i inne akty rządowe; urzędowe oświadczenia; pisma; protokoły rozpraw; akta sądowe, policyjne i więzienne; nagrania wideo i zdjęcia; akta medyczne i zapisy wywiadów. Dodatkowymi źródłami mogą być: artykuły prasowe i doniesienia medialne, a także książki i inne opracowania pisemne.

Dokumentacja naruszeń obejmuje utrwalenie do późniejszego wykorzystania rezultatów działań podjętych w ramach rekonstrukcji faktów. Dokumentacja stanu przestrzegania praw człowieka może być użyta w celach edukacyjnych, dla ustalenia standardów, do bezpośredniego wsparcia na rzecz ofiar, ścigania sprawców naruszeń praw człowieka oraz zachowania świadectw historycznych. O ile dokumentacja ta tradycyjnie gromadzona była przez neutralne organizacje zewnętrzne, w coraz większym stopniu metoda ta jest wykorzystywana bezpośrednio przez ofiary dla udokumentowania doznanych przez nie naruszeń praw człowieka. Ta forma dokumentacji prowadzona przy udziale osób, których bezpośrednio dotyczy naruszenia (*participatory documentation*), może pełnić także funkcję skutecznego narzędzia edukacji ofiar co do ich praw i możliwości podjęcia określonych działań.

Forma i przeznaczenie poszczególnych raportów opisujących sytuację praw człowieka może się różnić, ale podstawowym celem dobrego raportu jest zbiorcze zaprezentowanie pozyskanych informacji oraz sformułowanie rekomendacji co do możliwych działań.

² Szczegółowe omówienie technik wywiadu zob. Rozdział VII: Przeprowadzanie wywiadów (*Chapter VII: Interviewing*) [w:] Podręcznik szkoleniowy monitoringu praw człowieka Narodów Zjednoczonych (*United Nations Training Manual on Human Rights Monitoring*), New York - Geneva, 2001. Opracowanie jest dostępne w jęz. angielskim i hiszpańskim w Bibliotece Praw Człowieka Uniwersytetu w Minnesocie (*University of Minnesota Human Rights Library*) <http://www1.umn.edu/humanrts/monitoring/index.html>.

STRATEGICZNE UŻYCIE MONITORINGU PRAW CZŁOWIEKA PRZEZ MINNESOTA ADVOCATES

Każdego roku, dziesiątki osób i organizacji zwraca się do *Minnesota Advocates*, aby monitorowała problemy związane z prawami człowieka w stanie Minnesota i na całym świecie. Będąc niewielką organizacją o ograniczonych środkach finansowych *Minnesota Advocates* musi dokonywać strategicznej decyzji, kiedy i w jaki sposób użyć tej taktyki. Podejmowane decyzje opierają się w części na naszych zasadach działania, które obejmują z jednej strony pracę na rzecz praw człowieka przy udziale wolontariuszy posiadających profesjonalne kwalifikacje, z drugiej zaś współdziałanie z krajowymi grupami praw człowieka. Co do zasady, *Minnesota Advocates* podejmuje nowe projekty na zaproszenie organizacji partnerskich z danego kraju. Organizacja partnerska musi wskazać, w jaki sposób przeprowadzenie lokalnego monitoringu stanu przestrzegania praw człowieka będzie dla niej pomocne. *Minnesota Advocates* musi także być w stanie ocenić, w jaki sposób analiza danego problemu w świetle praw człowieka pomoże działać na rzecz stosownych zmian na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym.

Aby ułatwić proces podejmowania decyzji, *Minnesota Advocates* opracowało specjalne wskazówki dotyczące projektów i zadań służące ocenie ich zgodności i związku z misją *Minnesota Advocates*, warunków realizacji i przewidywanych rezultatów. Dokładna analiza tych kwestii pozwala określić kompetencję do działania i określić jego zakres przed rozpoczęciem nowego projektu. Może być także pomocna dla innych grup, które podejmują decyzje o zaangażowaniu się w nowe projekty.

Rozważając zgodność celów projektu z ideałami *Minnesota Advocates*, oceniamy:

Jaki jest cel projektu? Dlaczego jest zgodny z misją *Minnesota Advocates*?

W jaki dokładnie sposób projekt (1) zapewni wsparcie indywidualnym ofiarom naruszeń praw człowieka; (2) przyczyni się do zmiany warunków, które leżą u podstaw naruszeń; lub (3) pomoże ulepszyć te warunki lub stworzyć środowisko sprzyjające poszanowaniu praw człowieka?

W jaki sposób projekt przyczyni się do lepszego zrozumienia praw człowieka i poprawi warunki dla rozwoju idei praw człowieka w danej społeczności lokalnej i wśród społeczności stanu Minnesota?

Jakie są szczegółowe cele i założenia projektu? Czy są jasno określone? Czy są zgodne ze strategią przyjętą przez *Minnesota Advocates*? Czy lepsze zrozumienie sytuacji praw człowieka przyczyni się do wywarcia presji na rzecz jej polepszenia?

Minnesota Advocates ocenia także właściwość proponowanego projektu poprzez rozważenie:

Czy projekt jest czasowo powiązany ze zdarzeniami związanymi z naruszeniami praw człowieka?

Czy inne organizacje prawa człowieka podejmują podobne projekty? Jeśli tak, w jaki sposób obecnie realizowane projekty rozwiną i pogłębią dotychczasową pracę?

Czy konieczne będzie dokonanie przez Minnesota Advocates oceny problemów spoza dziedziny praw człowieka, a jeśli tak, to czy jest to wskazane? Czy Minnesota Advocates dysponuje wiedzą niezbędną do ich dokonywania? Jakie mogą być konsekwencje formułowania takich ocen?

W jaki sposób można pozyskać finansowanie, tak by nie została naruszona bezstronność i niezależność działania?

Czy osoby realizujące projekt będą mogły pozostać obiektywne?

Formułując warunki realizacji projektu *Minnesota Advocates* określa:

Jakie obecnie dostępne informacje o danym kraju lub zagadnieniu wskazują na szanse powodzenia projektu? Czy informacja ta jest wiarygodna?

Kto będzie brał udział w realizacji projektu i jakie są kwalifikacje tych osób? Jaki jest budżet projektu? Kto zapewni finansowanie i jaki będzie udział finansowy *Minnesota Advocates*?

Jakiego zaangażowania czasowego działacza *Minnesota Advocates* będzie wymagał projekt i jaki personel będzie konieczny?

Oceniane są także proponowane rezultaty projektu:

Jakie są przewidywane wymierne rezultaty projektu? W jaki sposób przeprowadzona zostanie ewaluacja rezultatów? Czy sporządzony będzie dostępny publicznie raport?

Jakie powinny być dalsze badania i czy są wykonalne? Jakie inne działania kontrolne i następcze powinna podjąć organizacja?

Jakie działania edukacyjne i rzecznicze są potrzebne do osiągnięcia celów projektu?

Jeśli proponowany projekt wiąże się z gromadzeniem danych podczas wyjazdu za granicę, *Minnesota Advocates* szczegółowo rozważa także:

Czy dostępni są kompetentni wolontariusze, mogący wziąć udział w misji, którzy znają odpowiednie języki, spełniają wymogi konieczne do wjazdu na terytorium danego kraju i posiadają wiedzę o nim, w tym jego ludności, historii, strukturze władzy, kulturze i zwyczajach?

Czy w danym kraju są wiarygodne osoby kontaktowe? Czy źródła są wiarygodne?

Jakie ryzyko może powstać dla osób realizujących misję i osób, z którymi się kontaktują? W jaki sposób ryzyko to zostanie zminimalizowane? Czy osoby zaangażowane w projekt są gotowe podjąć to ryzyko?

Czy zostanie sporządzony raport lub zalecenia dla rządu kraju lub organizacji międzynarodowych? Czy te rekomendacje zostaną prawdopodobnie przyjęte?

Jeśli przygotowany zostanie dostępny publicznie raport, jakie działania zostaną podjęte dla skoordynowania pracy z już istniejącą dokumentacją i/lub innymi prowadzonymi działaniami, aby wykluczyć dublowanie się działań?

Case study #2: The Battered

Immigrant Women Documentation Project

DECYZJA O WYKORZYSTANIU TAKTYKI WNASZYM WŁASNYM ŚRODOWISKU

O ile monitoring naruszeń praw człowieka związanych z płcią jest obecnie powszechnie stosowany na całym świecie, rzadko był używany do dokumentowania praw człowieka kobiet w Stanach Zjednoczonych. W 2002 r., *Minnesota Advocates* zdecydowała się na adaptację metod działania na rzecz praw człowieka, z której korzystaliśmy w innych krajach, do zbadań i udokumentowania doświadczeń imigrantek żyjących w naszej społeczności w uzyskiwaniu ochrony przed przemocą domową i dostępie do pomocy prawnej, medycznej i innych form wsparcia.

Pierwotna prośba o monitorowanie tego problemu i przygotowanie raportu pochodziła od *Minnesota Immigrant and Refugee Battered Women's Task Force* - koalicji adwokatów, instytucji zapewniających prześladowanym kobietom ochronę i organizacji świadczących pomoc prawną, z którymi *Minnesota Advocates* współpracowała od 1998 r. Stwierdzili oni, że zagadnienie praw człowieka nadaje sprawie wymiar międzynarodowy - co jest bardzo pomocne w działaniu na rzecz zmiany sytuacji. Ponadto, chociaż przemoc domowa jest poważnym problemem dla kobiet we wszystkich środowiskach, uchodźczynie i imigrantki są szczególnie zagrożone niektórymi jej formami i stają przez specyficznymi problemami przy poszukiwaniu ochrony. Przeprowadzenie badań oraz dokumentacja były ważnym pierwszym krokiem w pracy nad wyeliminowaniem przemocy i zapewnieniem ofiarom dostępu do niezbędnej pomocy.

Podjęcie decyzji o realizacji projektu *Minnesota Advocates* oceniła jego zgodność i spójność z celami *Minnesota Advocates*. Cel *Projektu Dokumentacji Problemu Przemocy Wobec Imigrantek* został określony jako wykorzystanie metod monitoringu praw człowieka do zidentyfikowania barier, na które napotykały poddawane przemocy imigrantki poszukujące ochrony, a także określenia modeli programów, które były szczególnie skuteczne w odpowiadaniu na specyficzne potrzeby i problemy imigrantek w lokalnej społeczności. Zważywszy na szybko rosnącą populację uchodźców i imigrantów w stanie Minnesota oraz ograniczenia w budżecie stanowym i federalnym, zagadnienie to było bardzo aktualne. Co więcej żadna inna organizacja praw człowieka nie prowadziła w tym okresie podobnej pracy. Projekt stanowił kontynuację wykorzystania przez *Minnesota Advocates* metod monitoringu praw człowieka dla wdrożenia międzynarodowych standardów praw człowieka oraz promował wśród władz działania zgodne z prawem międzynarodowym; ponadto przyczyniał się do lepszego zrozumienia warunków praw człowieka w stanie Minnesota i zwiększenia wysiłków na rzecz znaczącej poprawy sytuacji poddawanych przemocy imigrantek i kobiet uchodźców.

Minnesota Advocates oceniła także warunki realizacji i przewidywane rezultaty zaproponowanego projektu. Specjalistyczna wiedza i doświadczenie działaczy i wolontariuszy *Minnesota Advocates* zarówno w dziedzinie praw człowieka mających związek z płcią, jak i w zakresie polityki imigracyjnej

sprawiły, że był to idealny projekt do wdrożenia w naszej społeczności. Co więcej, realizacja projektu możliwa była przy zaangażowaniu minimalnych środków finansowych, jako że praca spoczywała głównie na wolontariuszach i prawniku opłacanym ze środków zewnętrznych. Z uwagi na ograniczenia finansowe, zakres projektu został jednak ograniczony do zespołów miejskich Minneapolis i St. Paul. Spodziewanym rezultatem projektu miał być raport zawierający:

(1) ocenę wypełniania przez władze zobowiązań międzynarodowych w zakresie praw człowieka co do ochrony kobiet przed przemocą domową oraz zapewnienia ofiarom odpowiedniej, funkcjonalnej i skutecznej pomocy, oraz

(2) określenie rekomendacji co do programu działania i polityki. Raport mógł następnie być wykorzystany jako narzędzie w działaniu na rzecz zmian w prawie i zwiększenia świadomości opisanych problemów.

Adaptacja taktyki

Metodologia monitoringu przestrzegania standardów praw człowieka obejmuje opracowane sposoby prowadzenia rozmów oraz sporządzania raportów, a także nacisk na kwestię przypisania odpowiedzialności władzom. Użycie w tym kontekście systemu praw człowieka daje możliwość wskazania odpowiedzialności władz za zapewnienie realizacji prawa kobiet do bezpieczeństwa, równego traktowania i prawnych środków ochrony, a także daje możliwość stwierdzenia niewypełnienia przez rząd obowiązków nakładanych w tym zakresie przez prawo.

Projekt Dokumentacji Problemu Przemocy Wobec Imigrantek został wdrożony w następujący sposób:

Krok pierwszy: Określenie, jaka informacja jest potrzebna i jak ją uzyskać.

Celem procesu rekonstrukcji faktów jest zebranie informacji niezbędnych do obiektywnej oceny wypełnienia przez rząd międzynarodowych zobowiązań w zakresie ochrony kobiet imigrantek i uchodźców przed przemocą. Wstępna faza badania obejmowała nawiązanie kontaktu z lokalnymi organizacjami działającymi w dziedzinach związanych z kobietami, uchodźcami i imigrantami, a w szczególności imigrantkami. W wyniku tego wstępnego badania, pracownicy *Minnesota Advocates* stworzyli listę potencjalnych osób i organizacji, z którymi powinny zostać przeprowadzone rozmowy. Część osób należała do grup, z którymi *Minnesota Advocates* przeprowadzała rozmowy na potrzeby realizowanych projektów zagranicznych (prawnicy, sędziowie, policja), podczas gdy inni zostali wybrani na potrzeby tego konkretnego projektu (urzędnicy imigracyjni, tłumacze, pracownicy społeczni). Zespół określił także, jakie akta sądowe i inne dokumenty powinny zostać przeanalizowane.

Krok drugi: Rekrutacja i przeszkolenie wolontariuszy.

Aby zbudować zespół, *Minnesota Advocates* nawiązała współpracę z dziewięciorgiem wolontariuszy. Większość z nich było prawnikami, a kilkoro brało wcześniej udział w za-

granicznych działaniach *Minnesota Advocates* obejmujących zdobywanie informacji związanych z naruszeniami praw kobiet. Inni spośród wolontariuszy nie mieli doświadczenia w zakresie rekonstrukcji faktów, ani możliwości uczestniczenia w wyjeździe za granicę, ale z entuzjazmem przyjęli możliwość pracy przy projekcie na miejscu. Wolontariusze i pracownicy wzięli udział w sesji szkoleniowej dotyczącej rekonstrukcji faktów w dziedzinie praw człowieka, przemocy domowej i problematyki imigracji. Dodatkowo, członkowie społeczności lokalnej oraz działacze walczący z przemocą domową powołani zostali do Komitetu Wykonawczego.

Krok trzeci: Przeprowadzenie wywiadów

Pracownicy i stażyści *Minnesota Advocates* zorganizowali przeprowadzenie przez członków zespołu wywiadów z szerokim gronem osób, tak aby zapewnić wszechstronne zrozumienie problemów, z jakimi stykają się poddawane przemocy uchodźczynie i imigrantki. Przeprowadzonych zostało ponad 130 wywiadów z prawnikami (adwokatami, prokuratorami, sędziami, pracownikami służb imigracyjnych, pracownikami społecznymi zajmującymi się sprawami dzieci); funkcjonariuszami Policji, lekarzami i innymi pracownikami służby zdrowia, uchodźcami i imigrantami; tłumaczami; i pracownikami społecznymi. Dodatkowo, zespół przeprowadził badania fokusowe z udziałem adwokatów występujących w sprawach kobiet poddawanych przemocy. Wreszcie zespół przeprowadził wywiady z uchodźczyniami i imigrantkami, które były poddane przemocy domowej. Zostały one zapoznane z założeniami projektu i skontaktowane z zespołem przez pracowników schronisk.

Podczas całego procesu ich zbierania i ewaluacji, pozyskiwane dane były wzajemnie konfrontowane ze sobą oraz weryfikowane poprzez informacje z innych źródeł, aby zapewnić wiarygodność. Informacje zebrane podczas wywiadów i zawarte w raporcie końcowym są anonimowe – nazwiska oraz nazwy organizacji zostały pominięte a źródła danych informacji są identyfikowane poprzez wskazanie rodzaju wykonywanej pracy. Dokumentacja badawcza jest przechowywana w biurze *Minnesota Advocates*; dostęp do niej mają wyłącznie członkowie i wolontariusze zespołu projektowego.

Krok czwarty: Przegląd zebranych danych i innych materiałów.

Zespół zebrał i przejrzał obszerną dokumentację związaną z kobietami uchodźcami i imigrantkami poddawanyymi przemocy. Członkowie zespołu przebadali oficjalne dane, w tym akta sądowe w sprawach karnych i cywilnych. Zespół przeanalizował także materiały dotyczące edukacji zdrowotnej i pisemne opracowania mające znaczenie dla sprawy.

Krok piąty: Sporządzenie raportu

Na zakończenie etapu realizacji projektu, który poświęcony był gromadzeniu informacji, *Minnesota Advocates* opracowała raport dokumentujący dokonane ustalenia i rekomendujący propozycje zmian w zakresie tworzenia i stosowania prawa oraz wdrażania polityki społecznej.

W ramach działań rzeczniczych i edukacyjnych Projektu Dokumentacji Przemocy Wobec Imigrantek działaczka *Minnesota Advocates* przeprowadziła szkolenie z zakresu prawa imigracyjnego podczas *Central Minnesota Conference on Domestic Violence and Immigration* (kwiecień 2004 r.)

Zespół opracowujący raport składał się z dwójga pracowników oraz trzech wolontariuszy - prawników, którzy byli zaangażowani w projekt na etapie przeprowadzania rozmów. Przyjęta metoda pracy zakładała przeprowadzenie (w pewnym określonym zakresie) porównania pomiędzy sprawami, w których ofiarami były kobiety będące imigrantkami i uchodźczyniami oraz nienależące do tych grup. Metoda ta została zastosowana wyłącznie po to, aby podkreślić sposób, w jaki - w pewnych szczególnych okolicznościach - działania w zakresie pomocy prawnej i społecznej podejmowane przez władze nie odpowiadały na specyficzne potrzeby ofiar przemocy domowej będących uchodźczyniami lub imigrantkami. Punktem odniesienia było jednak prawo międzynarodowe a nie poziom ochrony i wsparcia zapewniany kobietom nie będącym imigrantkami.

Komitet Wykonawczy projektu kierował procesem opracowania raportu, przejrzał go i dokonał oceny oraz udzielił wskazówek dotyczących przeprowadzenia końcowych uzupełniających wywiadów o charakterze kontrolnym. Komitet doradzał także *Minnesota Advocates*, co do strategii upublicznienia raportu oraz odpowiedzi, jaką *Minnesota Advocates* prawdopodobnie otrzyma ze strony rządu i organizacji społecznych, w tym organizacji imigrantów.

Krok szósty: Wykorzystanie raportów w celach edukacyjnych oraz do działań rzeczniczych.

We współpracy z lokalnymi działaczami oraz urzędnikami rządowymi *Minnesota Advocates* opracowała plan wykorzystania raportu jako narzędzia na rzecz wzmocnienia świadomości potrzeb i problemów, przed jakimi stają uchodźczynie i imigrantki będące ofiarami przemocy w zespołach miejskich Minneapolis

i St. Paul. *Minnesota Advocates* miała okazję przedyskutować wiele spośród tych problemów z prawnikami i pracownikami władz, biorąc udział w konferencjach sponsorowanych przez *Immigrant and Refugee Battered Women's Task Force*, m.in. podczas *Central Minnesota Conference on Domestic Violence and Immigration* w kwietniu 2004 r. Jesienią 2004 r., na tydzień przed opublikowaniem raportu, *Minnesota Advocates* przeprowadziła dyskusję na temat raportu z wysoko postawionymi przedstawicielami władz lokalnych i administracji rządowej. *Minnesota Advocates* rozważa także połączenie wydania raportu z konferencją poświęconą przeszkodom, z jakimi stykają się kobiety uchodźcy i imigrantki, będące ofiarami przemocy, chcąc uzyskać ochronę i pomoc. Po opublikowaniu raportu, *Minnesota Advocates* przeprowadziła szkolenia dla agencji rządowych, aby zapoznać urzędników, którzy stale stykają się z poddawanymi przemocy imigrantkami, z wynikami raportu i zawartymi w nim zaleceniami

Możliwość wykorzystania zdobytego doświadczenia

WYCIĄGNIĘTE WNIOSKI

W każdym z kolejnych projektów monitoringowych *Minnesota Advocates* styka się z nowymi wyzwaniami i uczy się ważnych rzeczy. Przede wszystkim dowiedzieliśmy się, że jakkolwiek monitoring praw człowieka sam w sobie jest skuteczną taktyką, jest znacznie bardziej efektywny w połączeniu z działaniami edukacyjnymi i promocyjnymi. Co więcej, jak pokazuje *Case Study #1* bardzo ważna jest kontynuacja wsparcia na rzecz krajowych grup praw człowieka i współpracy z nimi, także po publikacji raportu. Trwałe partnerstwo jest metodą umożliwiającą rzeczywiste zmiany.

Zdobyliśmy szczegółową wiedzę na temat metod rekonstrukcji faktów. Przykładowo, bardzo ważna jest kreatywność w określaniu potencjalnych źródeł informacji. W Peru przyjęliśmy zwyczaj pytania wszystkich kierowców taksówek o ich opinie na temat Komisji Prawdy i Pojednania i jej działań. Odkryliśmy, że większość kierowców taksówek była tzw. uchodźcami wewnętrznymi (*internally displaced persons*) lub ofiarami innych naruszeń praw człowieka. Stwierdziliśmy także, że zainteresowanie i udział mediów na początku działań może bardzo ułatwić uzyskanie możliwości rozmowy z wysokimi rangą urzędnikami państwowymi.

Minnesota Advocates ma szerokie doświadczenie we współpracy z wolontariuszami prowadzącymi rekonstrukcję faktów. Potrzebują oni specjalistycznych szkoleń nie tylko w zakresie metod monitoringu praw człowieka, ale także na temat kraju i problemów, które będą badane. Szczególną uwagę należy zwrócić na umiejętność przeprowadzania rozmów. Zapewnione powinno zostać przeszkolenie w zakresie prowadzenia rozmów z ofiarami tortur lub traumy. Co więcej, dobór osób prowadzących rekonstrukcję faktów i ich tłumacze powinien być zgodny z kontekstem kulturowym danej sprawy.

Dokładne zaplanowanie działań jest konieczne dla zapewnienia, że przebieg wywiadu zminimalizuje inwazyjność i traumę, które mogą się wiązać z określonymi pytaniami. Przed rozpoczęciem wywiadu, osoby prowadzące go powinny dokładnie wyjaśnić, kim są, czym się zajmują i dlaczego; muszą upewnić się, że kobi-

ety są poinformowane o tym, co stanie się z informacjami, które przekażą. Przykładowo: prowadzący wywiad muszą przekazać rozmówcy, że uzyskane informacje zostaną opublikowane w postaci raportu, bez jakichkolwiek wskazań umożliwiających identyfikację i że dane osobowe będą ściśle tajne. Osoby przeprowadzające wywiad muszą także upewnić się, że udział ich rozmówców jest w pełni dobrowolny. Szczególną uwagę należy zwrócić na to, aby wywiady z kobietami, które mogły paść ofiarą gwałtu lub przemocy seksualnej, przeprowadzane były przez kobiecych rozmówców i tłumaczy. W przypadku *Projektu Dokumentacji Problemu Przemocy Wobec Imigrantek*, dzięki podjęciu decyzji o wskazaniu rozmówczyń przez pracowników schronisk, *Minnesota Advocates* miała kontakt jedynie z osobami, które były w pełni gotowe na opowiedzenie o swoich doświadczeniach. Pracownicy schronisk mieli każdorazowo możliwość wcześniejszego przedstawienia uczestniczkom wywiadu szczegółów projektu i zadawanych podczas wywiadu pytań. Dzięki temu byli w stanie przygotować kobiety do rozmowy na określony temat, upewnić się, że mają świadomość swojej anonimowości oraz chcą wziąć udział w projekcie.

Nauczyliśmy się, że jeśli wywiad prowadzi zespół, konieczne jest wcześniejsze ustalenie, kto będzie prowadził rozmowę i kto będzie sporządzał notatki. O ile przydatne jest sporządzenie listy pytań do zadania, ważne jest przygotowanie osób przeprowadzających wywiad, aby zadawali nie tylko pytania z listy. Wywiad powinien być prowadzony poprzez pytania otwarte (wymagające odpowiedzi opisowej) a nie zamknięte (wymagające jedynie odpowiedzi twierdzącej lub przeczącej); rozmówcy muszą być elastyczni, aby podążyć za nowymi wątkami w rozmowie, aby uzyskać informacje, ocenić wiarygodność i zbadać prawdziwość przekazu.

Projekt Dokumentacji Problemu Przemocy Wobec Imigrantek pokazał nam, że prowadzenie monitoringu praw człowieka w ramach naszej własnej społeczności stanowi szczególne wyzwanie. Kiedy pracujemy za granicą, reakcja na nasze raporty przychodzi z daleka. W tym wypadku, jesteśmy częścią badanej społeczności.

Obecnie rozważamy, jak w najlepszy sposób działać dzięki naszemu raportowi na rzecz zmian. Po konsultacjach z Komitetem Wykonawczym projektu oraz *Minnesota Immigrant and Refugee Battered Women's Task Force*, zdecydowaliśmy się na organizację spotkań poświęconych dyskusji nad raportem i rekomendacjami co do działań rządu z kilkoma wysokimi rangą przedstawicielami agencji rządowych. Podczas spotkań, które odbędą się na tydzień przed dniem opublikowania raportu *Minnesota Advocates* przekaże jego egzemplarze uczestnikom spotkania. W ten sposób *Minnesota Advocates* liczy na zachęcenie agencji rządowych do współpracy nad rozwiązaniem analizowanych w raporcie problemów.

Ryzyko związane z wcześniejszym przekazaniem wiadomości o publikacji raportu polega na możliwości przygotowania przez sędziów i agencje rządowe z góry negatywnej odpowiedzi, która może ograniczyć oddziaływanie raportu i działań *Minnesota Advocates*.

Nauczyliśmy się także, że w trakcie procesu rekonstrukcji faktów i sporządzania raportów, szczególną uwagę należy poświęcić rozróżnieniu poszczególnych społeczności i grup narodowościowych, w tym doświadczeń kobiet pochodzących z różnych środowisk uchodźców i imigrantów, a także kobiet przebywających w danym kraju legalnie i nielegalnie. Zaangażowanie Komitetu Wykonawczego miało podstawowe znaczenie dla uświadomienia sobie przez nas konsekwencji naszej pracy dla różnych grup.

Case study #3: Monitoring praw człowieka w procesie rozliczeń z reżimem

W 2002 r. *Minnesota Advocates* rozpoczęła wykorzystanie monitoringu praw człowieka w pracy na rzecz sukcesu procesu rozliczeń z odpowiedzialnymi za naruszenia praw człowieka reżimami. Dążenie to otwiera nowy rozdział w pracy na rzecz praw człowieka. Kraje na całym świecie przechodzą od przemocy i represji do pokoju, sprawiedliwości i pojednania.

Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat działało ponad 20 komisji prawdy, m.in. w Bośni-Hercegowinie, Federalnej Republice Jugosławii (Serbii i Czarnogórze), Nigerii, Peru, Sierra Leone i Timorze Wschodnim. Grupy i pojedyncze osoby nawołują do uruchomienia mechanizmów rozliczenia z reżimem w tak różnicowanych państwach jak Filipiny, Irlandia Północna, Jamajka, Kambodża, Kolumbia, Liberia, Maroko, Meksyk, Uganda i Zimbabwe.

Monitorng praw człowieka może odegrać zasadniczą rolę w powodzeniu tego procesu. Wyniki monitoringu praw człowieka

Wolontariuszka *Minnesota Advocates* obserwuje dokonywaną przez Komisję Prawdy i Pojednania w ramach jej działań ekshumację masowych grobów w Lucanamarca, Peru.

Zespół *Minnesota Advocates* przeprowadza badanie warunków panujących w obozie dla ofiar okaleczeń w Sierra Leone

Członkowie zespołu *Minnesota Advocates* przeprowadzają wywiad z biskupem Humperem, przewodniczącym Komisji Prawdy i Pojednania w Sierra Leone.

Zespół i wolontariusze *Minnesota Advocates* przeprowadzają wywiad we Freetown, Sierra Leone.

i opublikowane obserwacje jego autorów wspierają integralność całego procesu oraz zapewniają moralne i emocjonalne wsparcie dla ofiar, które podejmują trudną decyzję o złożeniu zeznań, wreszcie legitymizują proces rozliczenia z reżimem poprzez zwrócenie nań uwagi społeczności międzynarodowej. Ponadto monitoring praw człowieka może być także środkiem wywierania presji na rząd, aby zastosował się do rekomendacji komisji prawdy i pojednania.

W lecie 2002 r., peruwiańska organizacja pozarządowa działająca na rzecz praw człowieka *Paz y Esperanza* zwróciła się do *Minnesota Advocates* o wysłanie grupy międzynarodowych obserwatorów, którzy wezmą udział w pracach Komisji Prawdy i Pojednania (*Truth and Reconciliation Commission - TRC*) w Peru. *Paz y Esperanza* uznała, że obecność międzynarodowego monitoringu praw człowieka pomoże w zwróceniu uwagi mediów na pracę TRC i wywrze presję na rząd do wdrożenia rekomendacji TRC. Mandat peruwiańskiej TRC obejmował śledztwo i analizę przyczyny i zakres naruszeń praw człowieka dokonanych za czasu trzech oddzielnych rządów pomiędzy 1980 i 2000 r. TRC miała także opublikować raport końcowy ze swoich ustaleń, zawierający wskazania reform instytucjonalnych i odszkodowań dla ofiar.

Zespół projektowy składał się z jednego pracownika i 9 wolontariuszy – prawników. Zespół przyjechał na początku listopada 2002 r. do Peru, gdzie miał prowadzić działania związane z rekonstrukcją faktów w Limie i Ayacucho. Członkowie zespołu przeprowadzili indywidualne rozmowy z ofiarami reżimu, członkami ich rodzin, adwokatami, członkami i pracownikami TRC, sędziami, urzędnikami rządu Stanów Zjednoczonych, przedstawicielami organizacji pozarządowych, prokuratorami, policją i urzędnikami Ministerstwa Sprawiedliwości, Biurem Defensoria del Pueblo (Rzecznika Praw Człowieka) oraz przedstawicielami władzy wykonawczej (Przewodniczący Rady Ministrów). Delegacja odwiedziła także dwa zakłady karne i ośrodek dla ofiar tortur. Dwóch członków zespołu obserwowało prowadzone przez TRC ekshumacje trzech masowych grobów. Praca zespołu była przedmiotem znacznego zainteresowania lokalnej, krajowej i regionalnej prasy oraz doniesień radiowych i telewizyjnych.

Stało się jasne, że *Minnesota Advocates* w znaczący sposób może przyczynić się do powodzenia prac TRC. W odpowiedzi na prośbę skierowaną przez przewodniczącego TRC, *Minnesota Advocates* przedstawiła wstępny raport, który zawierał szczegółowe rekomendacje dla TCR dotyczące zawarcia w jej końcowym raporcie informacji związanych ze znajdującymi zastosowanie standardami praw człowieka oraz prawnych, sądowniczych i innych zmian. *Minnesota Advocates* działała także na rzecz podniesienia świadomości działań TRC w Stanach Zjednoczonych i w Organizacji Narodów Zjednoczonych, oraz wsparcia reform kontynuowanych o tym jak TRC zakończyła swoje prace w końcu sierpnia 2003 r.

Minnesota Advocates ponownie powróciła do Peru w sierpniu 2004 r. w pierwszą rocznicę wydania końcowego raportu TRC. Celem wyjazdu było monitorowanie kroków podjętych przez rząd Peru dla implementacji zaleceń TRC i ukaranie wskazanych przez nią sprawców. W tym celu, *Minnesota Advocates* przeprowadziła w ramach rekonstrukcji faktów rozmowy z członkami kongresu, władzy wykonawczej, prokuratorami, policją i sędziami, a także organizacjami społeczeństwa obywatelskiego.

Końcowy raport *Minnesota Advocates* na temat prac TRC w Peru opublikowany zostanie końcem 2004 r. Pisemny raport, który analizował przebieg prac TRC w kontekście międzynarodowych standardów praw człowieka, szczegółowo opisywał ustalenia związane z jego pracą i ustalenia dotyczące wybranych problemów praw człowieka. Raport zawierał będzie rekomendacje dla rządu peruwiańskiego, środowiska organizacji pozarządowych i innych uczestników procesu.

Bazując na doświadczeniu zdobytym podczas pracy w Peru, *Minnesota Advocates for Human Rights* rozpoczęła monitoring procesu rozliczeń z reżimem (*transitional justice*) w Sierra Leone w 2004 r. Poza Komisją Prawdy i Pojednania, która bada i tworzy dokumentację historyczną naruszeń praw człowieka popełnionych w latach 1991 – 1999 w Sierra Leone funkcjonują także szczególne mechanizmy ścigania sprawców zbrodni. Trybunał Specjalny dla Sierra Leone jest niezależnym sądem, w ramach którego działają krajowi i międzynarodowi prokuratorzy i sędziowie, orzekający na podstawie prawa Sierra Leone i prawa międzynarodowego. Trybunał ma kompetencję do ścigania osób będących głównymi sprawcami poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego oraz winnych popełnienia określonych przestępstw przeciwko prawu krajowemu w okresie od 30 listopada 1996 r. do 1999 r.

Zespół *Minnesota Advocates* złożony z dwóch pracowników i trzech wolontariuszy w maju 2004 r. przeprowadził badania w terenie oraz ponad 40 wywiadów w stolicy kraju - Freetown oraz rejonach miast Bo, Kono i Kenema. Zespół przeprowadził rozmowy z przedstawicielami misji Narodów Zjednoczonych w Sierra Leone, członkami i pracownikami TRC, urzędnikami rządowymi, ofiarami, świadkami, przedstawicielami mediów, policji, prawnikami, organizacjami obywatelskimi, członkiem parlamentu i prezesem Sądu Najwyższego Sierra Leone. Zespół spotkał się także z pracownikami wszystkich organów Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone (Urzędu Prokuratora, Urzędu Obrony, Archiwum, Izby Trybunału), a także osobami zapewniającymi wsparcie i kontakt ze świadkami oraz centrum prasowym. Dodatkowo, dokonano inspekcji aresztu działającego przy Trybunale oraz dwóch obozów dla ofiar okaleczeń, obozu dla uchodźców i ośrodka dla ofiar tortur. Członkowie zespołu pracują obecnie nad opracowaniem notatek z przeprowadzonych rozmów i sporządzeniem raportu na temat procesu rozliczenia z reżimem w Sierra Leone. *Minnesota Advocates* wykorzystwała ustalenia zespołu w oświadczeniach na temat procesu rozliczenia z reżimem w Peru i Sierra Leone, złożonych podczas spotkania Podkomisji ds. Popierania i Ochrony Praw Człowieka ONZ w 2004 r. Dodatkowe działania edukacyjne i promocyjne obejmować będą publikację elektronicznych materiałów, fora edukacyjne oraz opracowanie materiałów do nauczania o problematyce procesu rozliczenia z reżimem w szkołach średnich i na wyższych uczelniach.

PODSUMOWANIE

Przy odrobinie kreatywności i starannym przygotowaniu, motoring praw człowieka może w znacznym stopniu poprawić stan przestrzegania prawa człowieka w kraju i na świecie. W krajach takich jak Peru, gdzie zaangażowanie rządu we wdrażanie zaleceń TRC i ściganie sprawców naruszeń praw człowieka budzi bardzo poważne wątpliwości, monitoring praw człowieka i międzynarodowa presja mogą odegrać ważną rolę w zapewnianiu powodzenia procesu rozliczeń z reżimem. W stanie Minnesota, monitoring praw człowieka może zmienić politykę i praktykę agencji rządowych dla wzmocnienia ochrony imigrantek.

Skuteczne wykorzystanie monitoringu praw człowieka przez *Minnesota Advocates* na przestrzeni ostatnich 21 lat było wynikiem wielu okoliczności, spośród których szczególnie ważny był udział wolontariuszy, którzy wykonali znaczącą część pracy. Występują jednak dwa czynniki, które powinny zostać szczególnie wzięte pod uwagę przez grupy zamierzające podjąć monitoring praw człowieka: (1) Należy podjąć strategiczną decyzję (opartą na misji danej organizacji, jej zasadach działania i potencjale), co do tego czy i kiedy wykorzystać te taktyki; oraz (2) taktyka jest najskuteczniejsza, gdy używa się jej jako elementu szerszej strategii bądź działającej w tym czasie partnerskiej współpracy jak w *Case Study #1* bądź edukacji i rzecznictwa jak w *Case Study #2*. Przy tych zastrzeżeniach, jesteśmy przekonani, że mniejsze organizacje pozarządowe takie jak *Minnesota Advocates* mogą użyć metod monitoringu praw człowieka, aby wzmocnić prawa człowieka w wielu różnych krajach i kontekstach.

Sugestie przy rozważaniu użycia tej taktyki

Minnesota Advocates zaleca rozważnie następujących zagadnień przy planowanej adaptacji tej taktyki w nowym kontekście:

- Jaki będzie zakres monitoringu (t.j. jakie prawa obejmie)?
- Jaki rodzaj informacji należy zebrać?
- Gdzie jest dostępna ta informacja?
- Jakie dokumenty zostaną zebrane?
- Jaka jeszcze dokumentacja będzie prowadzona (zdjęcia itp.)?
- Z kim będą przeprowadzone rozmowy? (należy dokonać oceny w możliwie najszerszej perspektywie - kto posiada wartościowe informacje?)
- Czy występują szczególne uwarunkowanie przy przeprowadzaniu rozmów z określonymi osobami (np. ofiary naruszeń praw człowieka)? Jak będą przygotowane i przeprowadzone te rozmowy?
- Jakie zdarzenia będą obserwowane?
- Jakie miejsca będą poddane inspekcji?
- Jaki zakres jawności jest pożądanym? W jaki sposób zapewniona zostanie informacja w mediach?
- Jaki będzie bieżący monitoring prowadzony po powrocie?
- W jaki sposób wykorzystany zostanie raport?
- Jakie będą inne rezultaty działań?
- Jakie dalsze działania edukacyjne i rzecznicze są rozważane?

Pełna lista publikacji dostępnych w Serii Zeszytów Taktycznych
dostępna jest na stronie internetowej www.newtactics.org
Na powyższej stronie znaleźć można również łatwą w obsłudze bazę danych taktyk oraz forum
dyskusyjne dla działaczy na rzecz ochrony praw człowieka.

The Center for Victims of Torture
New Tactics in Human Rights Project
717 East River Road
Minneapolis, MN 55455
www.cvt.org / cvt@cvt.org
www.newtactics.org / newtactics@cvt.org

